

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIAL-POLITICE
ȘCOALA DOCTORALĂ
DOMENIUL: ȘTIINȚELE COMUNICĂRII

*Resurse ale oratoriei clasice în
discursul pastoral*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

PROF. UNIV. DR. CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU

Student-doctorand:

TUDOREL-CONSTANTIN RUSU

CUPRINS

INTRODUCERE	5
--------------------------	---

CAPITOLUL I. REPERE ȘI DELIMITĂRI

ALE CERCETĂRII DOCTORALE	10
---------------------------------------	----

1. Premisele cercetării	11
2. Subiectul și tema	17
3. Motivația alegerii temei	18
4. <i>Status Quaestionis</i> . Reflectarea subiectului tezei în literatura de specialitate internațională și românească	20
5. Scopul și întrebările cercetării	27
6. Metoda de cercetare	28
7. Corpusul de analiză: criteriile de selecție ale discursurilor pastorale	32
8. Lista discursurilor pastorale analizate, clasificarea și sistemul lor de abreviere	35
9. Posibile contribuții la dezvoltarea domeniului	51
10. Structura tezei	52
11. Precizări conceptuale și terminologice	54

CAPITOLUL II. ORATORIA CLASICĂ ȘI DISCURSUL PASTORAL	57
---	----

1. Oralitate și scripturalitate în tradiția iudeo-creștină	58
1.1. Mărturie și mărturisire	59
1.2. Contextul discursiv iudaic	64
1.3. Contextul discursiv creștin	68
2. Ce este <i>discursul pastoral</i> ?	77
2.1. Discursul instituțional bisericesc: specificitate, evoluție și tipologie	79
2.2. Cine poate predica?	85
2.3. Discursul pastoral în spectrul discursului creștin-ortodox	92
2.4. Omilie sau predică?	98

3. Nucleul dur al retoricii aristotelice – reverberații în prezent.....	100
3.1. Cum a luat naștere tripticul <i>ethos-pathos-logos</i>	100
3.2. <i>Ethos</i> -ul sau credibilitatea vorbitorului	103
3.3. <i>Pathos</i> -ul sau apelul la emoții	105
3.4. <i>Logos</i> -ul sau recursul la argument.....	107
CAPITOLUL III. ETHOS-UL PASTORAL: „ÎN NUMELE TATĂLULI...”	110
1. <i>Ethos</i> -ul oratoric: de la Aristotel la Cicero și Quintilian.....	112
2. De la <i>epitkeia</i> la <i>auctoritas</i> : <i>ethos</i> -ul prealabil și permanent.....	121
3. Cum „vorbesc” simbolurile liturgice?	127
4. <i>Ethos</i> -ul în discursurile pastorale de la hirotonie și înscăunare: ieri și astăzi	139
5. Exordiul pastoral și <i>ethos</i> -ul	150
6. „Un anumit farmec personal”: discursul pastoral ca <i>discurs arhetipal</i>	154
CAPITOLUL IV. PATHOS-UL PASTORAL:	
DE LA „IUBIȚI CREDINCIOȘI...” LA „AMIN!”	156
1. Conceptul de <i>pathos</i> în retorica greco-romană.....	158
2. De la moarte la viață: <i>pathos</i> -ul discursului pastoral pascal	163
3. Care este cea mai puternică <i>pasiune pastorală</i> ?.....	173
4. Perorația și <i>pathos</i> -ul	182
5. „A pune înaintea ochilor”: discursul pastoral ca <i>discurs sinergico-acțional</i>	189
CAPITOLUL V. LOGOS-UL PASTORAL:	
„EVANGHELIA ȘI SFINȚII PĂRINȚI NE SPUN...”	191
1. <i>Logos</i> -ul în retorica clasică.....	194
2. Care sunt principalele dovezi retorice pastorale?	199
3. Demonstrația retorică în discursurile pastorale <i>de criză</i>	201
4. Locul <i>logos</i> -ului în discurs	208
5. „Demonstrează sau pare a demonstra”: discursul pastoral ca <i>discurs mărturie</i>	209

CONCLUZII	210
Limite ale cercetării	214
Direcții de cercetare viitoare.....	216
BIBLIOGRAFIE	217

Urmând distincției făcute de clasicistul Andrei Cornea (1988) între *subiect* și *temă*¹, termenii adeseori confunđați, cercetarea doctorală *Resurse ale oratoriei clasice în discursul pastoral* are ca subiect, după cum sugerează și titlul, raportarea la „discursul pastoral” – discursul instituțional creștin-ortodox, discurs folosit în cult ca *act liturgic* și catalogat de specialiști ca fiind normat și normativ – din perspectiva celor trei probe sau mijloace ale persuasiunii identificate și validate de oratoria clasică greco-romană: *ethos* (caracterul, autoritatea vorbitorului) – *pathos* (dispoziția în care este pus auditoriul, apelul la pasiuni) – *logos* (discursul care demonstrează sau pare să demonstreze). Trecută de-a lungul timpului prin „anatematizări” și „împăcări”, interferența și valorificarea fundamentelor, conceptelor și tehnicilor oratoriei greco-romane în predicile sau omiliile creștine nu pot fi astăzi contestate – confesional sau nu – de niciun cercetător onest.

În privința tripticului *ethos-pathos-logos*, sistematizat pentru prima oară de Aristotel în *Retorica* și tratat la rândul lor de Cicero și Quintilian, acesta a rezistat în timp, fiind și în momentul actual un reper al cercetărilor retorice și comunicaționale. O simplă căutare pe oricare platformă sau rețea pentru cercetători dedicată științelor sociale și umaniste va revela, dacă mai este cazul, impactul major și relevanța celor trei categorii discursive în cercetări recente, prestigioase, din specializări diverse: retorică, lingvistică, pedagogie, jurnalism, relații publice, marketing, drept, teatru, arte, teologie, psihologie etc. Putem astfel afirma, fără a greși, că tripticul aristotelic *ethos-pathos-logos* s-a impus pentru totdeauna în arta elocinței, generând chiar și astăzi fundamente, problematizări și soluții atât în cercetările de nișă, cât și în abordările interdisciplinare.

Conform unei alte distincții, datorată lui Constantin Sălăvăstru², chiar din titlu a fost folosit termenul de *oratorie*, și nu cel de *retorică*, pentru a sublinia faptul că teza

¹ „Subiectul îl regăsim, așadar, în imediat, în concret, în vizibil. Lui îi este pe plac precizia și poate fi de îndată circumscris, planificat, îndosariat sau clasat. Tema e, de obicei, relativ ascunsă, invizibilă. Nu poți ajunge la ea decât printr-o imersiune riscantă și mai ales nesigură. Subiectul e cuantificabil, tema ține mai curând de o calitate sau de o valoare. Subiectul se desfășoară liniar și previzibil, tema e sinuoasă, rectitudinile îi repugnă, are capricii. Un subiect îl alegi, îl supui; tema te alege ea, i te supui. Subiectul seamănă cu conținutul unui cadou; tema cu bucuria pe care el o trezește. Prin subiect ajungem doar la ceea ce altul face; prin temă – și la ceea ce el visează” (Cornea 1988, 8). „Un om își clădește o casă – iată subiectul activității sale din acel moment. Dar pentru a înțelege bine ce vrea omul în cauză, subiectul nu dezvăluie prea multe și trebuie recurs la temă. Aceasta dă lucrurilor relief. Iar în cazul de față, ea ar putea fi identificată, să spunem, de dorința omului de a avea un spațiu al său, familiar, confortabil. Subiectul, prin urmare: *a clădi o casă*. Tema: *a fi acasă*” (Cornea 1988, 7).

² „...chiar în tratatele serioase asupra domeniului, cei doi termeni – retorică și oratorie – se confundă adesea. O analiză mai atentă ne-ar arăta că, în ciuda interferențelor indiscutabile, există și unele deosebiri. Retorica pare să se asocieze mai mult cu demersul științific sau teoretic asupra discursului, în timp ce oratoria sau elocința vizează cu precădere latura practică, acțională a dezvoltării unui discurs” (Sălăvăstru 2010, 33). Autorii William M. Keith și Christian O. Lundberg (2008) au scris, de asemenea, despre „retorica în teorie” și „retorica în acțiune”.

vizează cu precădere latura practică, acțională, a discursurilor pastorale, în detrimentul unui demers pur teoretic. Bineînțeles, conform metodei de cercetare folosită – criticismul retoric neo-aristotelic, este importantă și încadrarea discursurilor pastorale în *context*.

Dacă am enunțat deja subiectul, care este totuși tema prezentei cercetări? Răspunsul este următorul: *(re)descoperirea aplicabilității* tripticului retoric clasic *ethos-pathos-logos* în cadrul discursului pastoral de ieri și de astăzi și *actualizarea epistemică* a acestuia în rândul actualilor emițători și cercetători ai discursului religios creștin-ortodox.

În ceea ce privește metoda de cercetare, patru caracteristici ale *criticismului retoric neo-aristotelic* sunt relevante pentru cercetarea mea doctorală. *O primă caracteristică*, după cum precizează autorii Stephen M. Croucher și Daniel Cronn-Mills în volumul *Understanding communication research methods: a theoretical and practical approach*, ediția a II-a (2019), este aceea că metoda criticismului neo-aristotelic poate fi folosită în cazul în care *artefactul* este un discurs; abordarea neo-aristotelică are o utilizare limitată pentru alte tipuri de *artefacte*. După cum precizez și în titlu, teza *Resurse ale oratoriei clasice în discursul pastoral* are ca principal obiectiv analiza retorică unor discursuri sau *artefacte* pastorale.

A doua caracteristică: deși, la modul general, criticismul neo-aristotelic are în vedere toate cele cinci canoane ale retoricii sistematizate de Cicero – *invențiunea*, *dispozițiunea*, *elocuțiunea*, *memoria*³ și *acțiunea* – majoritatea cercetărilor care o folosesc se concentrează cu precădere asupra primului canon, cel al *invențiunii*. Importanța *invențiunii* în perioada clasică reiese și din faptul că prima lucrare retorică, din tinerețe, a lui Cicero, tratează chiar acest subiect, fiind intitulată *De inventione*. După cum subliniază Croucher și Cronn-Mills, *invențiunea* în retorică nu are înțelesul comun de creare a ceva nou, ci presupune descoperirea de idei și argumente pentru a fi folosite într-un discurs persuasiv (2019, 255). În viziune aristotelică, mijloacele de persuasiune sau dovezile pot fi de două feluri: cele *extratehnice*, cum ar fi mărturiile, mărturisirile sub tortură, scrierile, care nu sunt procurate de orator, ci există înaintea demonstrației și care pot fi folosite de orator, dar nu pot fi inventate, și cele *tehnice*, adică triada *ethos* (caracterul oratorului, personalitatea morală a vorbitorului sau impresia morală) – *pathos* (dispoziția în care este pus auditoriul, apelul la pasiuni) – *logos* (discursul care demonstrează sau pare să demonstreze; raționamentele care servesc la această demonstrație reală sau aparentă).

³ De obicei, *memoria* primește puțină atenție în criticismul neo-aristotelic contemporan, fiind denumită, cu umor, „canonul uitat” (Croucher și Cronn-Mills 2019, 255).

După cum clarifică Maria-Cristina Andrieș în studiul său introductiv la *Retorica* lui Aristotel, aceste dovezi tehnice „reprezintă invenția oratorului, pot fi descoperite printr-o metodă și pot fi prezentate cu ajutorului discursului” (2011, 25-26).

Urmând aceste coordonate, în cadrul metodei criticismului neo-aristotelic, *logos*-ul evaluează raționamentul, argumentele și utilizarea dovezilor de către orator, *ethos*-ul evaluează credibilitatea și caracterul oratorului, în special în raport cu subiectul, ocazia și auditoriul, iar *pathos*-ul explorează încercările vorbitorului de a se conecta emoțional cu publicul (Croucher și Cronn-Mills 2019, 259). În privința *invențiunii* și nu numai, retorica romană urmează, în mare, viziunea greacă, după cum ne asigură și Quintilian în *Arta oratorică*: „Însă elocința latină, care imită întru totul elocința greacă în invențiune, în dispozițiune, în concepție și în celelalte calități de acest gen, ba îi este chiar ucenică, abia poate pretinde să o imite în ce privește elocuțiunea” (12.10.27). Și cercetarea mea, după cum am precizat, se concentrează cu precădere asupra primului canon, cel al *invențiunii* și asupra mijloacelor prin care se poate obține persuadarea auditoriului – *ethos*-ul, *pathos*-ul și *logos*-ul.

A treia caracteristică este legată de necesitatea prezentării, în cadrul criticismului retoric neo-aristotelic, a circumstanțelor sociale, culturale, istorice și politice ale artefactelor, adică ale discursurilor ce vor fi analizate, aspecte pe care teza de față le abordează în capitolele III și IV.

A patra caracteristică a criticismului neo-aristotelic relevantă pentru cercetarea de față o reprezintă tradiția analizei oratorilor importanți și a discursurilor relevante. Criticii neo-aristotelici și-au îndreptat în mod obișnuit atenția asupra oratoriei produsă de personalități istorice care au influențat în mod substanțial teme publice (Cooper 2017, 1088). Lucrarea *Resurse ale oratoriei clasice în discursul pastoral* analizează discursurile unor personalități din Răsăritul ortodox – majoritatea episcopi – atât din trecut, cât și din prezent, iar selecția discursurilor are printre criterii impactul, actualitatea și relevanța tematicilor abordate de clericii oratori, atât pentru publicul lor țintă – enoriașii, cât și pentru societate. De exemplu, una dintre cele cinci liste ale discursurilor pastorale analizate este intitulată *Discursuri pastorale de criză*, fiind aduse în atenție omiliile rostite în perioade de frământare socială și politică.

Așa cum am precizat deja, în cadrul criticismului retoric neo-aristotelic, așa-numitul *artefact* selectat spre analiză trebuie să fie obligatoriu un discurs. Tot metoda de cercetare stabilește că selecția artefactelor trebuie să aibă drept criterii importanța istorică,

influența socială și culturală, proeminența politică a discursurilor (Croucher și Cronn-Mills 2019, 255), cât și reprezentativitatea oratorilor pentru domeniul discursiv ales.

Luând în considerare aceste criterii, prima categorie de discursuri analizate în teza mea le cuprinde pe cele ale Sfinților Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz (Teologul) și Ioan Gură de Aur (Hrisostom), care au trăit în *secolul de aur* al predicării creștine – secolul al IV-lea – fiind principalii reprezentanți, în zona de Răsărit a Bisericii Creștine, ai categoriei *clericilor-oratori*, „fii ai elenismului și Părinți ai Bisericii”, după sintagma Susannei Elm (2012).

Următoarea întrebare poate fi relevantă în contextul selecției: De ce am ales secolul al IV-lea ca primă etapă a analizei discursului pastoral? Răspunsul are în vedere, înainte de toate, *argumentul istoric*: în urma Edictului de la Milano din anul 313, emis de împăratul Constantin cel Mare, creștinismului îi este conferit statutul de *religio licita* și recunoașterea legală a cultului. Decretul binevoitor față de creștini al lui Gallienus din 261 nu a fost pus în practică decât pentru puțin timp; cea mai mare persecuție din istoria Imperiului Roman împotriva creștinilor avea, de pildă, să înceapă în 303, în timpul lui Dioclețian. Schimbarea după anul 313 a fost una radicală: Biserica Creștină a trecut de la statutul de comunitate sau „sectă” persecutată la poziția, decretată formal în 380, de religie oficială a Imperiului Roman; putem vorbi, așadar, de o primă *standardizare* sau *instituționalizare* a discursului pastoral creștin. În mod firesc, după cum precizează și clasicistul George A. Kennedy (1983, 185-186), noua situație politică a adus cu sine schimbări importante și în privința raportului dintre retorica clasică și discursul creștin: dacă în secolele precedente accentul a căzut pe aspectul apologetic, pe statuarea și păstrarea adevărului doctrinar al credinței creștine, începând cu secolul al IV-lea, având în vedere că problemele Bisericii încep să devină naționale, limbajul Bisericii a fost „ornamentat” treptat, fiind folosite tot mai mult mijloacele retoricii și ale dialecticii clasice.

Un alt argument ar fi cel al *importanței și paternității* discursurilor pastorale: secolul al IV-lea (și începutul secolului al V-lea) este în general recunoscut (Duțu 1991,129; Gordon 125), atât în Apus cât și în Răsărit, ca „epoca” sau „perioada de aur” a elocinței creștine, datorită prodigiozității unor autori, a stilului inconfundabil și a temelor abordate. Nu mai există dubii asupra autorilor unor anumite predici, care, prin impresionantul conținut stilistic și doctrinar, au devenit normative și pentru învățătura de credință din secolele următoare. Chiar și în discursul pastoral actual, cele mai citate cuvântări aparțin unor sfinți din respectiva perioadă, cum ar fi Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Augustin, Ieronim, Ambrozie.

Având în vedere că teza mea se concentrează pe zona de Răsărit a Bisericii Creștine, a cărei tradiție este continuată astăzi de Biserica Creștin-Ortodoxă, prima categorie a oratorilor selectați pentru a le fi analizate discursurile pastorale este compusă, după cum am specificat deja, din Ioan Gură de Aur (Hrisostom), Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz (Teologul). Argumentele care stau la baza alegerii lor sunt următoarele: cei trei ierarhi sunt cei mai reprezentativi „Mari Părinți” din Răsărit; toți au studiat retorica la marile școli „păgâne” ale vremii și datorită lor, cu precădere, secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea sunt considerate „perioada de aur” a predicării creștine; în urma hotărârii primului Congres de teologie de la Atena din 1936, cei trei au devenit *patronii*⁴ învățământului teologic; au mai multe date în calendar de sărbătorire, iar pe 30 ianuarie sunt serbați și împreună încă din timpul domniei împăratului bizantin Alexios I Comnenul (1081-1118); două dintre cele trei liturghii oficiate astăzi în ritul bizantin sunt alcătuite și armonizate, separat, de Sfântul Ioan Gură de Aur și de Sfântul Vasile cel Mare⁵; cei trei ierarhi sunt cei mai citați autori patristici în omiliile actuale ale preoților și episcopilor ortodocși; cuvântările lor constituite în continuare modele pentru clericii predicatori, fiind imitate, replicate într-o formă sau alta și adaptate necesităților omiletice actuale.

Cea de-a doua categorie de *artefacte* cuprinde *discursuri pastorale contemporane*. Având în vedere tradiția criticismului neo-aristotelic de a-și concentra atenția asupra oratoriei produse de personalități care influențează în mod substanțial teme publice (Cooper 2017, 1088), cât și efectul asupra auditoriului, selecția discursurilor pastorale contemporane pe care le-am analizat se bazează pe două criterii: autoritatea deontică și/sau epistemică a oratorului și locul declamării discursului. Prin urmare, majoritatea discursurilor pastorale din cea de-a doua categorie aparțin clericilor ortodocși din treapta episcopilor sau arhierilor – cea mai înaltă autoritate sacramentală și bisericească dintr-o eparhie – considerați a fi garanții păstrării nealterate a învățaturii de credință, iar o parte dintre discursuri aparține clericilor recunoscuți de auditoriu ca personalități culturale și predicatori renumiți. Lăcașurile de cult unde au fost rostite discursurile propuse spre

⁴ Termenul *patronus* are și valoare retorică, fiind circumscris ethos-ului prealabil sau preexistent, după cum este subliniat în capitolul al III-lea al lucrării.

⁵ În bisericile ortodoxe, cel mai adesea se oficiază Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, iar uneori, în funcție de rânduielile tipiconale, Liturghia Sfântului Vasile cel Mare și Liturghia Darurilor mai înainte sfințite a Sfântului Grigorie Dialogul. Sfinții Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur și-au alcătuit și armonizat liturghiile pornind de la vechea liturghie a apostolului Iacob sau Iacov, „ruda Domnului”. Această veche slujbă, prima de acest gen, se mai oficiază și astăzi în unele Biserici Ortodoxe, de două ori pe an: în ziua cinstirii Sfântului Apostol Iacob – 23 octombrie – respectiv în Duminica dinaintea Nașterii Domnului, când sunt serbați strămoșii după trup ai Mântuitorului Hristos.

analiză – catedralele mitropolitane, arhiepiscopale sau episcopale, cu o selecție în prealabil a predicatorilor și cu prezența unui număr foarte mare de participanți la slujbă – evidențiază însemnătatea oratorilor și impactul semnificativ asupra auditoriului.

Din punct de vedere al *întinderii cronologice* și al *delimitării teritoriale*, toate discursurile pastorale din a doua categorie au fost rostite între anii 1991-2020 în catedralele mitropolitane, arhiepiscopale sau episcopale de pe cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, care cuprinde patru entități sufragane: Arhiepiscopia Iașilor (Iași, Neamț și Botoșani), Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților (județul Suceava), Arhiepiscopia Romanului și Bacăului (județul Bacău) și Episcopia Hușilor (județul Vaslui).

Categoria I cuprinde un număr de 58 de discursuri pastorale ale celor trei ierarhii – Ioan Gură de Aur (Hrisostom), Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz (Teologul) –, iar *Categoria a II-a* cuprinde un număr de 29 de discursuri pastorale actuale rostite de ierarhi și clerici predicatori relevanți în catedralele de pe cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. În total, numărul discursurilor la care această teză face referire în analiza sa este de 87.

În dorința de a realiza un *arc discursiv peste timp*, am grupat majoritatea discursurilor din cele două categorii în cinci liste tematice – *Discursuri pastorale la hirotonie sau înscăunare*⁶, *Discursuri și pastorale pascale*, *Panegirice (și pareneze) pastorale*, *Discursuri pastorale de criză*, *Varia*. Ultima listă – *Varia* – este alcătuită din discursuri importante pentru cercetarea mea, dar care nu s-au încadrat în tematicile enunțate. Aici am încadrat și acele discursuri folosite pentru osatura teoretică a cercetării, cum ar fi Omilia XXII – *Către tineri, despre cum pot întrebuința cu folos literatura scriitorilor eleni* a Sfântului Vasile cel Mare, *Cuvântul 43* și *Cuvântări teologice (Cinci cuvântări despre Dumnezeu)*” ale Sfântului Grigorie Teologul, *Tratatul despre preoție*, *Omilia despre predică* și Omilia a IV-a – *Ceea ce nu au putut face toți filosofii la un loc, au făcut cei 12 apostoli ai Domnului, deși erau pescari și fără nici o cultură*, ale Sfântului Ioan Gură de Aur.

Pentru acuratețea și brevitățile analizei tuturor discursurilor pastorale, am utilizat un sistem de abrevieri preluând, adaptând și completând (cu intervalul paginilor) modelul Rodicăi Zafiu din articolul *Ethos, pathos și logos în textul predicii*, publicat în revista Conferinței Naționale *Text și discurs religios*, Nr. 2/2010, la Editura Universității

⁶ Urmând sugestiei lingvistei Rodica Zafiu (2010, <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/tilc-show/intronizare-600441.html>), am preferat „firescul” *încăunare* în dauna termenului „întronizare”.

„Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Lista abrevierilor este în ordine alfabetică și respectă principiul tematic, nu cel cronologic.

Dacă, de-a lungul tezei, am făcut referire la o serie de *declamații pastoral-omiletice* specifice Bisericii Ortodoxe, care pot părea comune persoanelor din categoria „creștinilor practicanți” sau, în general, persoanelor cărora universul textului biblic și al doctrinei creștin-ortodoxă nu le este cu totul străin, pe parcursul cercetării aceste declamații ni s-au revelat într-o nouă perspectivă, cea a *persuasiunii retorice clasice*, care se bazează, după cum scrie Aristotel în *Retorica* sa, urmat apoi de Cicero și Quintilian, pe cele trei *pístis* – probe sau mijloace: *ethos* (orator), *pathos* (auditoriu) și *logos* (limbaj, discurs).

Pentru o scurtă ilustrare a modului de lucru din această cercetare – luând ca tipare sau prototipuri aceste declamații specifice discursului de amvon și amintind faptul că teza a încercat o abordare a discursului pastoral în integralitatea lui, nu doar a unor formulări sporadice ca în această sintetizare –, pot susține, de exemplu, că formularea „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”, înainte de a fi una cultică sau liturgică, are în vedere scopul retoric al persuadării prin *ethos*: clericul predicator nu vorbește în nume propriu, ci, urmând hirotoniei și tradiției discursive hristice, apostolice și patristice, trece de la *epieikeia* lui Aristotel la *auctoritas*-ul din retorica romană, de care amintesc Cicero și Quintilian în tratatele lor. De asemenea, adresările, sau mai bine-zis apelurile emoționale „Iubiți credincioși”, „Iubiți frați și surori”, „Frați creștini”, „Dreptmăritori creștini” – și altele din aceeași categorie – persuadează prin cel de-al doilea mijloc al retoricii clasice – *pathos*-ul –, prin care auditoriul simte că este apreciat și că aparține unei comunități. „Evanghelia zilei și Sfinții Părinți ne spun...”, exprimare atât de uzitată, în diverse formulări, în discursurile pastorale de astăzi, nu reprezintă altceva decât inducții retorice, precum exemplul retoric, proprii celui de-al treilea element al triadei persuasive – *logos*-ul. Din punct de vedere retoric, foarte interesant este și simplul cuvânt „Amin”, cu care se termină toate cele 87 discursuri pastorale din corpusul acestei lucrări și, în general, fiecare omilie (și slujbă) creștin-ortodoxă. Acest termen pastoral poate confirma – din punct de vedere etimologic și discursiv – ceea ce specialiștii în retorică au afirmat de-a lungul timpului, anume faptul că cele trei mijloace ale tripticului persuasiv *ethos-pathos-logos* sunt interdependente și se pot intercala într-un discurs. În primul rând, pe baza numeroaselor citate biblice enumerate în Capitolul al III-lea, prin „Amin” poate fi desemnată chiar *persoana* lui Iisus Hristos, în al doilea rând, „Amin!”, cu înțelesul etimologic de „Așa a fost” sau „Așa să fie!”, este folosit în discursul pastoral ca o formulă de încheiere și confirmare a celor rostite, dar și ca o dorință în sens *optativ-pasional*, cu

efect finalmente *acțional*, iar în al treilea rând, „Amin, amin...”, are înțelesul de „adevărat, adevărat”, ajutând discursul să *demonstreze*. Prin urmare, adaptarea populară a lui „Amin” cu înțelesul de „Așa a fost, așa este și așa să fie!” poate fi interpretată și retoric: „Așa a fost (*logos-mărturie*), Așa este (*ethos-autoritate*) și Așa să fie! (*pathos-dorință*)”.

După aceste detalii privitoare la rolul inițial retoric al unor declamații pastorale, teza cercetării prinde contur: cu ajutorul metodei criticismului retoric neo-aristotelian și prin realizarea unui *arc discursiv* peste timp, a fost dovedită prezența, fără dubii, a tripticului clasic *ethos-pathos-logos* în discursurile pastorale analizate, atât în cele din secolele IV-V ale cunoscuților ierarhi-oratori Vasile cel Mare, Grigorie Teologul (de Nazianz) și Ioan Gură de Aur (Hrisostom), cât și în cele actuale, ale clericilor predicatori relevanți din Mitropolia Moldovei și Bucovinei. Mai mult de atât, consider că discursul pastoral creștin-ortodox actual este principalul discurs instituțional care păstrează, cu fidelitate, cele mai multe resurse ale oratoriei clasice. Subliniez și faptul că, în viziunea acestei cercetări, *discursul pastoral* este cuvântarea sau *omilia* declamată unui auditoriu de clericul ortodox din treptele superioare (îmbrăcat în veșminte liturgice specifice), obligatoriu în cadrul sau la finalul unei slujbe religioase.

Cercetarea a dovedit că *ethos-ul pastoral*, urmând întru totul regulilor retorice clasice, se regăsește predominant în exordiile omiliilor. Cel mai potrivit corespondent pentru *ethos-ul pastoral* este cel de *discurs arhetipal*: clericul-orator, atât prin autoritatea sa instituțională prealabilă sau preexistentă, cât și prin credibilitatea sau *mărturisirea* lui discursivă, persuadează auditoriul prin referirea la venerabilii lui *înaintași* – Apostolii și primii episcopi –, ale căror *auctoritas* și *mărturie* le preia prin Taina Hirotoniei.

Și *pathos-ul pastoral* se încadrează cu exactitate în legile oratorice sistematizate de Aristotel, Cicero și Quintilian, culminația acestui mijloc de persuasiune regăsindu-se, fără excepție, în *perorațiile* discursurilor de la amvon. Nu întâmplător – după cum evidențiază tratatele retoricii clasice –, *pathos-ul pastoral* își arată bogăția retorică în finalul discursurilor clericilor: auditoriul, odată persuadat prin cuvintele *pasionale*, este chemat să acționeze în sensul celor declamate. Astfel, prezenta teză de cercetare doctorală a evidențiat că, prin intermediul persuadării auditoriului prin *pathos*, discursul pastoral devine un *discurs sinergico-acțional*. Unul dintre subcapitolele tezei a răspuns la întrebarea „Care este cea mai puternică *pasiune pastorală*?”. După ce am stabilit, la modul general, că pasiunea cea mai puternică nu este atât dorința, cât teama, și că *pathos-ul* se raportează în principal la marile diferențe existențiale, am remarcat faptul că oratorii clerici încearcă să stârnească în rândul auditoriului pasiuni legate în special de conflictul

existențial *viață (înviere)-moarte*, ca antiteză între *bucurie (încredere)-teamă (neîncredere)* sau *virtute-păcat*, menite să declanșeze la final, după cum am subliniat, o atitudine acțională concretă din partea ascultătorilor.

În privința *logos-ului pastoral*, acesta transformă discursul de amvon într-un *discurs mărturie*, prin declamarea a numeroase citate biblice, mărturii din Sfinții Părinți și stihuri din innografie și rugăciuni, care sunt în fapt *exemple retorice specifice inducției*, după cum este specificat în *Retorica* lui Aristotel. *Logos-ul pastoral*, urmând firul logic al retoricii clasice și moderne, își manifestă impactul argumentativ în părțile discursului numite *confirmare* sau *dovedire* și *respingere*. Este importantă și distincția retorică pe care teza o face între conceptele de *mărturie creștină* și *mărturisire creștină*. Elementele mărturiei creștine, adică cele cuprinse în aspectul statornic al Sfintei Tradiții și ulterior transcrise în canonul biblic, sunt folosite în discursul pastoral ca *dovezi retorice* de importanță primară și intră în sfera persuasiunii prin *logos*, în timp ce mărturisirea creștină este circumscrisă *ethos-ului* preotului predicator. O altă mențiune importantă în cazul persuadării prin intermediul „discursului care demonstrează sau pare a demonstra” (*Retorica*, 1.2.1356 a4) trebuie avută în vedere: doar în cazul *logos-ului pastoral* pare a fi validă, cel puțin parțial, celebra butadă despre creștinism ca „religie a cărții”. Caracterizarea generală a creștinismului strict prin prisma acestei butade de origine coranică se dovedește a fi una tendențioasă.

Intuind o anumită curiozitate legată de o posibilă predominanță a uneia dintre cele trei probe sau mijloace ale persuasiunii în discursul pastoral, concluzia cercetării validează cele scrise de Aristotel în *Retorica* sa, arătându-se și prin aceasta legătura intrinsecă dintre discursul pastoral și oratoria clasică: „Ca atare, nu este așa cum admit unii dintre autorii de tehnici, că cinstea vorbitorului nu contribuie deloc în cadrul artei oratorice la realizarea convingerii, ci dimpotrivă, caracterul constituie, ca să spunem așa, aproape *cea mai eficace dovadă*” (1.2.1356 a10-15). Prin urmare, în discursul pastoral creștin-ortodox, *ethos-ul* discursiv este completat de *ethos-ul* prealabil – care, prin Taina Hirotoniei, reușește să producă diferite tipuri de *dovezi extratehnice* precum *martori prezenți la fața locului*, *judecători*, *jurământ*, *contract public*, *înaintași venerabili*, *consimțământ public* – și împreună produc în rândul auditoriului catehizat un puternic impact persuasiv. Luând în considerare caracterul indelibil al hirotoniei, *ethos-ul* prealabil al omiletului este unul permanent; de altfel, toți clericii din treptele clericale superioare, indiferent de vârsta lor, sunt percepuți și numiți de comunitățile lor „părinți” sau „părinți spirituali”.

După cum reiese din cuprinsul tezei, unele dintre aceste discursuri analizate – amintesc doar celebra *Omilie XXII Către tineri, despre cum pot întrebuința cu folos literatura scriitorilor eleni* și *Omilia a III-a La cuvintele „Ia aminte la tine însuți”* ale Sfântului Vasile cel Mare, *Panegiric în cinstea Sfântului Vasile cel Mare (Cuvântarea 43)*, și *Cuvântări teologice (Cinci cuvântări despre Dumnezeu* ale Sfântului Grigorie Teologul), *Omilia rostită când a fost hirotonit preot, către sine, către episcop și către mulțimea de popor* și *Omilia despre predică* ale Sfântului Ioan Gură de Aur – m-au ajutat și la osatura teoretică a tezei, fiind adevărate tratate despre omilia creștină și despre *ethos*-ul clericului predicator. Mai mult de atât, prin subiectele și temele declamate, aceste discursuri reprezintă surse veridice privind *contextul* și circumstanțele culturale, sociale, istorice și politice din secolul al IV-lea, când, după cum cercetarea deja a argumentat, oratoria clasică greco-romană s-a întâlnit cu discursul pastoral creștin.

În urma analizei, s-a mai constatat faptul că, dacă în discursul de *ieri* al Răsăritului ortodox tripticul *ethos-pathos-logos* a fost asumat retoric, adică conștientizat epistemic de acești trei „fii ai retoricii, Părinți ai Bisericii”, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, discursurile pastorale *de astăzi* imită retoric cuvântările-model din secolele IV-V. Am arătat că retorica clasică, în special prin Cicero și Quintian, tratează și despre utilitatea și limitele acestei imitări retorice. Printre cele mai importante limitări pot aminti: „...imitarea însăși [...] este dăunătoare dacă nu e însoțită de multă precauție și discernământ” (*Arta oratorică* 10.2.3), „imitarea singură nu este suficientă, fie și numai pentru că este caracteristica spiritului leneș să se mulțumească cu ceea ce au descoperit alții” (*Arta oratorică* 10.24) și „nimeni însă nu poate egala pe cineva, dacă socotește că trebuie să se mențină pe urmele lui; e logic să rămână în urmă cine merge după altul” (*Arta oratorică* 10.2.10). Chiar și în privința modulării vocii și a gestualității teatrale, Quintilian încurajează măsura, căci „discursul constă în acțiune, nu în imitație” (*Arta oratorică*, 11.3.183).

Asumarea poate fi, în cele din urmă, cuvântul-cheie al acestei cercetări. Reticența anumitor clerici ai Bisericii Ortodoxe față de reperele oratoriei clasice nu are astăzi niciun fundament, ci, din contră, constituie un „lucru demn de blam”, dacă luăm în considerare faptul că misiunea învățătoarească a clericilor, unde apărarea și păstrarea „drepte credințe” sunt esențiale, este una obligatorie, fundamentată pe mesajul hristic și statutată în canoane. În sensul acesta, consider afirmația lui Aristotel din *Retorica* a fi revelatoare: „retorica este utilă fiindcă lucrurile adevărate și lucrurile drepte sunt, prin natura lor, mai puternice decât contrariile lor, astfel încât, dacă deciziile judecătorilor (*auditorilor*, n.a.) nu sunt

consecvente, atunci pledanții sunt învinși în mod necesar din cauza lor înșile. Or, acest lucru este demn de blam” (*Retorica*, 1.1.1355 a20-25).

Rațiunea pictării „înțelepților Antichității”, a acestor „creștini înainte de Hristos”, pe zidurile exterioare ale unor lăcașuri de cult este astăzi cunoscută, clericii ortodocși acceptând ipoteza că *filosofia din afară* a pregătit calea spre *adevărata filosofie* – credința creștină. O întrebare (retorică) rămâne totuși: Nu ar fi binevenită o mai mare atenție din partea clericilor oratori și asupra *retoricii din afară*, în care tripticul *ethos-pathos-logos* ocupă un loc central?

BIBLIOGRAFIE

(selectivă)

A. Surse primare retorice

- ANDOCIDE, LISIAS, ISAIOS, ISOCRATE. 1969. *Pagini alese din oratorii greci*. Antologie, note biografice și traducere de Andrei Marin. București: Editura pentru Literatură.
- ARISTOTEL. 1998. *Etica nicomahică*. Introducere, traducere, comentarii și index de Stella Petecel. Ediția a II-a. București: IRI.
- ARISTOTEL. 1998. *Organon II: Analitica secundă, Topica și Respingerile sofistice*. Colecția „Cogito”. Traducere, studiu introductiv, introducere și note de Mircea Florian. București: Editura IRI.
- ARISTOTEL. 2007. *On Rhetoric. A theory of civic discourse*. Traducere în engleză, introducere și note de George A. Kennedy. New York: Oxford University Press.
- ARISTOTEL. 2011. *Retorica*. Ediție bilingvă. Traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maftai. București: Univers Enciclopedic Gold.
- CICERO, Marcus Tullius. MCMXXXI. *De oratore*. Editio stereotypa - Lipsiae, in Aedibus B.G. Teubneri. Ediția în latină a lui Gulielmus Friedrich.
- CICERO, Marcus Tullius. 1925. *De Oratore. Din operele lui Cicero*. Traducere de G. D. Neșțian. București: Editura Casei Școalelor.
- CICERO, Marcus Tullius. 1967. *On the Orator: Books 1-2*. Traducere de E. W. Sutton, cuvânt introductiv de H. Rackham. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- CICERO, Marcus Tullius. 1973. *Opere alese*. Volum II. București: Univers.
- CICERO, Marcus Tullius. 2001. *On the Ideal Orator (De oratore)*. Traducere cu introducere, note, apendice, glosar și index de James M. May și Jacob Wisse. USA, New York: Oxford University Press Inc.
- CICERO, Marcus Tullius. 2010. *Topica. Despre Argument*. Colecția „Cicero”. Traducere, preliminarii, note, comentarii și indici de Traian Diaconescu. Studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

- CICERO, Marcus Tullius. 2013. *In Q. Caeciliium oratio quae divinatio dicitur = Discursul împotriva lui Q. Caecilius, numit divinatio*. Ediție bilingvă. Traducere, studiu introductiv, note și comentarii, bibliografie, indici de Claudia Tărnăuceanu. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza.
- CICERO, Marcus Tullius. 2014. *The Complete Works of Marcus Tullius Cicero*. Ancient Classisc Series: Delphi Classics.
- CICERO, Marcus Tullius. 2020. *Arta Oratoriei*. Ediție bilingvă. Text latin și traducere, însoțite de studiu introductiv, note și indice de Traian Diaconescu. București: Saeculum I.O.
- PLATON. 2015. *Gorgias sau despre Retorică*. Traducere de Th. Simenschy. Text revăzut, notă asupra ediției și postfață de Traian Diaconescu. București: Vestala.
- PLATON. 2016. *Phaidros sau Despre frumos*. Traducere, lămuriri preliminare și note de Gabriel Liiceanu. Ediția a IV-a. București: Humanitas.
- PLATON. 2021. *Opera integrală*. Volum I: *Apărarea lui Socrate, Criton, Euthyphron, Charmides, Alcibiade I, Ion, Hippias I, Hippias II, Protagoras, Laches, Theages, Lysis*. Traducere, introducere generală, introduceri și note de Andrei Cornea. București: Humanitas.
- PLATON. 2022. *Opera integrală*. Volum II: *Euthydemos, Cratylus, Gorgias, Menexenos, Menon, Phaidon, Banchetul*. Traducere, introduceri și note de Andrei Cornea. București: Humanitas.
- QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus). 1974. *Arta Oratorică*. Volum I. Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco. București: Minerva.
- QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus). 1974. *Arta Oratorică*. Volum II. Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco. București: Minerva.
- QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus). 1974. *Arta Oratorică*. Volum III. Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco. București: Minerva.
- QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus). 1903. „Quintilian`s Institutes of Oratory or, Education of an Orator”. 12 cărți. Tradusă cu note de Rev. John Selby Watson, Londra: George Bell and sons.

QUINTILIAN (Marcus Fabius Quintilianus). 2003. *The orator's education*. Editată de Donald A. Russell. 5 volume. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.

B. Surse primare biblice, liturgice și patristice

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ. 2009. Versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului. Cluj-Napoca: Renașterea.

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ. 2013. Tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

NOUL TESTAMENT. 2022. Athos: Editura Sfânta Mare Mănăstire Vatoped - Sfântul Munte Athos. Ediție bilingvă.

APOLOGEȚI DE LIMBĂ GREACĂ. 1980. Colecția „Părinți și Scriitori bisericești” – PSB (2). Traducere, introducere note și indice de pr. prof. T. Bodogae, pr. prof. Olimp Căciulă, pr. prof. D. Fecioru. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

ARHIERATICON, adică rînduiala slujbelor săvârșite cu arhiereu. 1993. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE. 2022. *Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice*. Volum I. Studiu introductiv, note și traducere de Pr. Răzvan Perșa. Ediția a II-a, bilingvă și revizuită. București: Basilica.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE. 2022. *Canoanele Sinoadelor Locale*. Volum II. Studiu introductiv, note și traducere de Pr. Răzvan Perșa. Ediția a II-a, bilingvă și revizuită. București: Basilica.

CANOANELE BISERICII ORTODOXE. 2022. *Canoanele Sfinților Părinți, Canoanele întregitoare și prescripții canonice*. Volum III. Studiu introductiv, note și traducere de Pr. Răzvan Perșa. Ediția a II-a, bilingvă și revizuită. București: Basilica.

GRIGORIE DE NAZIANZ. Chiril al Alexandriei. 2020. *Cuvântarea a IV-a. Cuvântarea a V-a/Împotriva lui Iulian (I, II)*. Ediție bilingvă. Traducere din limba greacă și bibliografie de Anamaria-Irina Stoica, studiu introductiv de Miruna Tătaru-

- Cazaban și Bogdan Tătaru-Cazaban, tabel cronologic de Adrian Muraru. Iași: Polirom.
- IOAN GURĂ DE AUR 2011. *Omilii la statui I*. Ediție bilingvă. Studiu introductiv, traducere și note de Adrian Podaru. Ediție îngrijită de Adrian Muraru. Iași: Polirom.
- IOAN GURĂ DE AUR 2011. *Omilii la statui II*. Ediție bilingvă. Studiu introductiv, traducere și note de Adrian Podaru. Ediție îngrijită de Adrian Muraru. Iași: Polirom.
- PĂRINȚII APOSTOLICI. 2010. *Scrieri I*. Ediție Bilingvă. Traduceri de Cristina Ciubotaru, Nicolae Mogage și Dan Batovici. București: Polirom.
- PENTICOSTAR, *adică sfintele slujbe de la Duminica Paștilor până la Duminica Sfinților Români*. 2012. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- SFÂNTUL AUGUSTIN. 2002. *De doctrina christiana*. Ediția I, bilingvă. Traducere de Marian Ciucă. București: Humanitas.
- SF. GRIGORIE DE NAZIANZ. 2013. *Cuvântări teologice (Cinci cuvântări despre Dumnezeu)*. Ediția a II-a. Traducere și prefață de Gheorghe Tilea. București: Herald.
- SFÂNTUL GRIGORIE DE NAZIANZ. 2019. *Cuvântări praznicale și morale*. Traducere din limba greacă veche, introducere și note de Nicușor Deciu. Studiu introductiv de Ionuț Daniel Băncilă. Iași: Doxologia.
- SFÂNTUL GRIGORIE TEOLOGUL. 2009. *Cuvânt la Nașterea cea după Trup a Mântuitorului Iisus Hristos. Cuvânt la Sfintele Paști. Panegiric (cuvânt de laudă) la Sfântul Vasile cel Mare*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- SFÂNTUL GRIGORIE TEOLOGUL. 2009. *Cuvântări*. Traducere din limba elină de Călin Popescu. București: Editura de Suflet; Alexandria: Cartea Ortodoxă.
- SFÂNTUL GRIGORIE TEOLOGUL. 2014. *Panegiric în cinstea Sfântului Vasile cel Mare*. Traducere din limba greacă veche, introducere și note de Ioana Costa. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR. 2005. *Tâlcuiri la Epistola întâi către Corintheni a Sfântului Apostol Pavel*. Traducere Arhim. Theodosie Athanasiu. Ediție revizuită de Constantin Făgețan. București: Sophia.
- SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR. 2015. *Predici la sărbători împărătești și Cuvântări de laudă la sfinți*. Colecția „Părinți și Scriitori bisericești” – PSB (14), Serie nouă.

- Ediția a II-a, revizuită și adăugită. Traducere din limba greacă veche de Pr. prof. Dumitru Fecioru și introducere de Ierom. Policarp Pîrvuloiu. București: Basilica.
- SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR., SFÂNTUL GRIGORIE DIN NAZIANZ și SFÂNTUL EFREM SIRUL. 2004. *Despre preoție*. Traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru. București: Sophia.
- SFÂNTUL VASILE CEL MARE. 2009. *Omilii și cuvântări*. Colecția „Părinți și Scriitori bisericești” – PSB (1). Traducere din limba greacă și introducere de pr. Dumitru Fecioru. Text revăzut și notă asupra ediției de Constantin Georgescu. Note de pr. Dumitru Fecioru, Constantin Georgescu și Alexandru Mihăilă. București: Editura Basilica a Patriarhiei Române.
- SFÂNTUL VASILE CEL MARE. 2010. *Epistole*. Colecția „Părinți și Scriitori bisericești” – PSB (1). Traducere din limba greacă, introducere și note de pr. Teodor Bodogae. Ediție revăzută de Tudor Teoteoi. București: Editura Basilica a Patriarhiei Române.
- SFÂNTUL VASILE CEL MARE. 2012. *Omilii inedite. Două cuvinte despre Botez*. Traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note de Ierom. Lavrentie Carp. Iași: Doxologia.
- VIAȚA SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR în relatările istoricilor bisericești: *Paladie, Teodor al Trinitundei, Socrates, Sozomen și Fer. Teodoret al Cirului*. 2001. Traducere, introducere și note de preotul prof. dr. Constantin Cornițescu. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

C. Dicționare și enciclopedii

- ACHTEMEIER, Paul J. (eds) et all. 1996. *The HarperCollins Bible Dictionary*. Ediție revizuită. HarperSanFrancisco.
- AUNE, David Edward. 2003. *The Westminster dictionary of New Testament and early Christian literature and rhetoric*. Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press.
- Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*. 1999. Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library. United States of America: Hendrickson Publishers. <https://ccel.org/ccel/wace/biodict.html>. 34.

- MCGUCKIN, John Anthony. 2011. *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*. 2 volume. Oxford: Wiley - Blackwell.
- TISCHLER, Nancy M. McHENRY, Ellen J. 2006. *All Things in the Bible, An Encyclopedia of the Biblical World*. Volumul I, A-L. London: Greenwood Press.
- The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods*. University of Wisconsin - Milwaukee, USA: SAGE Publications, Inc.
- PORTER, Stanley E. (eds.). *Handbook of Classical Rhetoric in The Hellenistic Period (330 B.C.-A.D. 400)*. 1997. Leiden, Boston, Köln: BRILL.

D. Volume

- AGHIORGOUSSIS, Maximos Metropolitan of Ainou. 1999. *In the Image of God: studies in scripture, theology, and community*. Brookline, Massachusetts: Holy Cross Orthodox Press.
- ALEXE, Dan. 2022. *Babel. La început a fost cuvântul*. București: Humanitas.
- ANANIA, Bartolomeu. 2005. *Cartea deschisă a Împărăției: o însoțire liturgică pentru preoți și mireni*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- ANDREICUȚ, Andrei. 2012. *Păstorul și Turma*. Cluj-Napoca: Renașterea.
- AVRAM, Viorica. 2017. *Limbajul predicii religioase creștine*. Colecția „Religie și Filosofie”. București: Editura Universitară.
- BARTHOLOMEW, I. 2011. *Ecumenical Patriarch of Constantinople, Speaking the Truth in Love: Theological and Spiritual Exhortations of Ecumenical Patriarch Bartholomew*. New York: Fordham University Press
- BAȘTOVOI, Savatie. 2014. *Când pietrele vorbesc: mic tratat despre predică*. Ediția a IV-a, revizuită. București: Cathisma.
- BĂDILIȚĂ, Pr. Ioan. 2016. *Dumnezeiasca Liturghie, misiune eclezială și mărturisire de credință*. Iași: Doxologia
- BEHR, John. 2006. *Taina lui Hristos: viața în moarte*. Ediția a II-a. București: Sophia.
- BEHR, John. 2022. *Formarea teologiei creștine: Drumul spre Niceea*. Volum I. Ediția a II-a, revizuită. Traducere din limba engleză de Mihail G. Neamțu. București: Sophia.

- BEHR, John. 2022. *Formarea teologiei creștine: Credința niceană*. Volum II. Traducere din limba engleză de Alexandru Mihăilă. București: Sophia.
- BERNARDI, Jean. 2002. *Grigorie din Nazianz. Teologul și epoca sa (330-390)*. Traducere de Cristian Pop. Cu o selecție a Poemelor autobiografice în traducerea lui diac. Ioan I. Ică jr. Sibiu: Deisis.
- BRANIȘTE, Ene. 2016. *Liturgica specială*. București: Basilica.
- BRECK, Preot prof. dr. John. 2003. *Sfânta Scriptură în Tradiția Bisericii*. Traducere de Ioana Tămăian. Cluj-Napoca: Patmos.
- BRIA, Ion. 2019. *Spre plinirea Evangheliei - Dincolo de apărarea Ortodoxiei: exegeza și transmiterea Tradiției*. Ediția a II-a, revizuită. Alba Iulia: Reîntregirea.
- BUGA, Ion. 1999. *Pastorală: Calea Preotului*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Editura Sfântul Gheorghe – Vechi.
- BULACU, Pr. Mihail. 2016. *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom: Studiu omiletic analitic și comparativ cu predica modernă și contemporană*. București: Basilica.
- CAMERON, Avril. 1991. *Christianity and the Rhetoric of Empire: The Development of Christian Discourse*. CA: University of California Press.
- CARROLL, Timothy. 2018. *Orthodox Christian material culture: of people and things in the making of heaven*. New York: Routledge.
- CHAN, Simon. 2006. *Liturgical Theology. The Church as Worshiping Community*. Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press.
- CHRYSOSTOMOS, Archbishop. 2016. *The Sculptor and His Stone: Selected Readings on Hellenistic and Christian Learning and Thought in the Early Greek Fathers*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- CIOBOTĂ, Pr. Marius Daniel. 2012. *Discursul omiletic din perspectiva științelor comunicării*. București: Universitara.
- CIOBOTĂ, Pr. Marius. 2016. *Stilistica predicii*. București: Spandugino.
- COCHRANE, Charles Norris. 1957. *Christianity and Classical Culture: A Study of Thought and Action from Augustus to Augustine*. Ediția I. USA, New York: Oxford University Press.
- CROUCHER, Stephen M., CRONN-MILLS, Daniel. 2019. *Understanding communication research methods: a theoretical and practical approach*. Ediția a II-a. New York: Routledge.

- CUNNINGHAM, Mary B., ALLEN, Pauline. 1998. *Preacher and Audience: studies in Early Christian and Byzantine Homiletics*. Leiden, Boston, Köln: BRILL.
- DANIEL, Patriarhul României. 2020. *Făclii de Înviere – Înțelesuri ale Sfintelor Paști*. Ediția a 5-a, revizuită și îmbogățită. București: Basilica.
- DEFRADAS, Jean. 1960. *Literatura elină*. Traducere de Ileana Vulpescu; introducere, antologie și note de Adelina Piatkowski. București: Editura Tineretului.
- ELM, Susanna. 2012. *Sons of Hellenism, Fathers of the Church: Emperor Julian, Gregory of Nazianzus, and the Vision of Rome*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- ENACACHE, Marius-Gabriel. 2014. *Elemente de retorică în predicile de înmormântare*. Iași: Sapientia.
- EVDOKIMOV, Paul. 1996. *Ortodoxia*. Traducere din limba franceză de Irineu Ioan Popa. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- FELMY, Karl Christian. 2008. *De la Cina de Taină la Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe: un comentariu istoric*. Sibiu: Deisis.
- FLOCA, Ioan N. 2005. *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*. Sibiu: Sophia.
- FLORESCU, Vasile. 1973. *Retorica și Neoretorica. Geneză; Evoluție; Perspective*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- FLOROVSKY, Pr. Georges. 2016. *Biblie, Biserică, Tradiție. O viziune ortodoxă*. Traducere de Radu Teodorescu. Alba Iulia: Reîntregirea.
- GAFTON, Al., GUIA, Sorin, MILICĂ, Ioan (editori). 2010. *Text și discurs religios. II*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- GARVER, Eugene. 1994. *Aristotle's Rhetoric: An Art of Character*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GHEORGHIU, Virgil. 2004. *Gură de Aur, atletul lui Hristos*. Traducere de Maria-Cornelia Ică Jr.. Sibiu: Deisis.
- GHIMPU, Sanda, ȚICLEA, Alexandru. 1993. *Retorica. Pagini alese. Vol. I*. București: Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L.
- GHIANCĂ, Constantin. 2013. *Retorică și predicare. Interferențe și diferențe*. București: Editura Universitară.
- GOJGAR, Pr. Dr. Mihai. 2017. *Stilul literar religios*. București: Mica Valahie.
- GOLDON, James L., GOODWIN, F. Berquist, COLEMAN, William E., GOLDEN, Ruth & SPROULE, J. Michael. 2007. *The rhetoric of Western thought: From the Mediterranean world to the global setting*. IA (USA): Dubuque.

- GORDON, Pr. Vasile, IVAN, Pr. Adrian, BELDIMNAN, Pr. Nicușor. 2015. *Omiletica*. Colecția „Cursuri, Manuale și Tratatate de Teologie Ortodoxă”. București: Basilica.
- GRIGORAȘ, Pr. Costachi. 2001. *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel*. Iași: Trinitas
- GUIA, Sorin. 2014. *Discursul religios. Structuri și tipuri*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- HALETA, Laurie L. 1983. *Rhetorical Theory in Homiletics Training at the St. Sophia Ukrainian Orthodox Seminary*. Brookings, SD: South Dakota State University.
- HERVEY, George Winfred. 1873. *A System of Christian Rhetoric for The Use of Preachers and Other Speakers*. New York: Harper & Brothers Publishers.
- ICĂ JR., Diacon Ioan I. 2008. *Canonul Ortodoxiei. Canonul apostolic al primelor secole*. Volumul I. Sibiu: Deisis.
- JAEKYUNG CHO, Ezra. 2020. *The Rhetorical Approach to 1 Thessalonians: In Light of Ancient Funeral Oration*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- JURCA, Eugen. 2009. *Cateheza baptismală în antichitatea creștină*. Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg.
- JURCA, Eugen. 2009. *Retorică și omiletică. Curs practic – Omilia exegetică și cea tematică*. Târgu-Lăpuș: Galaxia Gutenberg.
- KEISER, Pr. Michael. 2017. *Propovăduirea Cuvântului: recuperarea tradiției apostolice a evanghelizării*. Alba Iulia: Reîntregirea.
- KENNEDY, George Alexander. 1994. *A New History of Classical Rhetoric*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- KENNEDY, George Alexander. 1999. *Classical Rhetoric and Its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*. U.S.: The University of North Carolina Press.
- KENNEDY, George Alexander. 2008. *Greek Rhetoric Under Christian Emperors*. U.S.A.: Wipf & Stock Publishers.
- KENNEDY, George Alexander. 2014. *New Testament Interpretation Through Rhetorical Criticism*. Columbia: UNC Press Books.
- LEMON, George William. 1783. *English Etymology: Or, a Derivative Dictionary of the English Language*. Pater Noster Row, Londra: G. Robinson.
- LITERÁTY, Zoltán. 2020. *Rhetorical Preaching: Studies on Rhetoric, Homiletics & Preaching*. Budapesta și Paris: L'Harmattan Publishing.

- LOSSKY, Vladimir. 2014. *Introducere în teologia ortodoxă*. Traducere de Lidia și Remus Rus. București: Sophia.
- LOUTH, Pr. Andrew. 2014. *Introducere în teologia ortodoxă*. Traducere din limba engleză de Dragoș Mirșanu. Iași: Doxologia.
- LUCAS, Stephen E. 2014. *Arta de a vorbi în public*. Traducere de Miruna Andriescu. Iași: Polirom.
- MAGUIRE, Henry. 1981. *Art and Eloquence in Byzantium*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- MANGUEL, Alberto. 2011. *Istoria lecturii*. Ediția a II-a revizuită și adăugită. Traducere din limba engleză de Alexandru Vlad. București: Nemira.
- MAXWELL, Jaclyn L. 2006. *Christianization and Communication in Late Antiquity*. UK: Cambridge University Press.
- MCGUCKIN, John Antony. 2017. *The path of Christianity: the first thousand years*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- MESAROȘ, Claudiu. 2005. *Filosofii cerului: o introducere critică în gândirea evului mediu*. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- MEYER, Michel. 2010. *Principia Rhetorica. Teoria generală a argumentării*. Colecția „Cicero”. Traducere de Aurelia Stoica; studiu introductiv de Constantin Sălăvăstru. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- MELITO OF SARDIS. 2001. *On Pascha*. Cu fragmente de Melito și alte materiale referitoare la Quartodecimans. Traducere în engleză, introducere și note de Alistair Stewart-Sykes – „Popular Patristics Series”. Numărul 20. Crestwood, New York: St Vladimir's Seminary Press.
- MICLE, Arhimandritul Veniamin. 1993. *Trepte spre amvon. Studii omiletice*. Eparhia Râmnicului: Sfânta Mănăstire Bistrița.
- MIRCEA, Ioan. 1995. *Dicționar al Noului Testament*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- MIRCEA, Diac. Laurean. 2015. *Arta predicării. Exigențe pentru mileniul al III-lea*. Iași: Doxologia.
- MITCHELL, Margaret. 2008. *The Cambridge History of Christianity*. UK: Cambridge University Press.
- NACLAD, Liliana. 2013. *Discursul religios în mass-media. Cazul României postdecembriste*. Prefață de Manuela Cernat. Iași: Institutul European.

- OJOG, Tincuța. 2015. *Motivul corabiei în opera Sfântului Ioan Gură de Aur: între tradiție și inovație*. București: Basilica.
- PAPAIOANNOU, Stratis. 2013. *Michael Psellos: Rhetoric and Authorship in Byzantium*. UK: Cambridge University Press.
- PĂCURARIU, Pr. Mircea. 1994. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Volumul II. București: Trinitas.
- PELIKAN, Jaroslav. 1998. *What Has Athens to Do with Jerusalem? Timaeus and Genesis in Counterpoint*. MI: University of Michigan Press.
- PELIKAN, Jaroslav. 2000. *Divine Rhetoric: The Sermon on the Mount As Message and As Model in Augustine, Chrysostom, and Luther*. Yonkers, New York: St Vladimir's Seminary Press.
- PELIKAN, Jaroslav. 2004-2008. *Tradiția creștină: o istorie a dezvoltării doctrinei*. 5 volume. Traducere de Silvia Palade (I, III, IV), Nicolae Buga (II), Mihai-Silviu Chirilă (IV, V). București: Editura Polirom.
- PELIKAN, Jaroslav. 2005. *Whose Bible Is It? A History of the Scriptures Through the Ages*. RB Large Print.
- PELIKAN, Jaroslav. 2018. *Creștinismul și cultura clasică: metamorfoza teologiei naturale la întâlnirea creștinismului cu elenismul*. Traducere de Sergiu-Adrian Adam. Iași: Doxologia.
- PERELMAN, Chaïm, TYTECA, Lucie Olbrechts. 2012. *Tratat de argumentare. Noua retorică*. Colecția „Cicero”. Traducere și index analitic de Aurelia Stoica. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- PIMEN, Arhiepiscopul Suceveanul. 2020. *Din epistolele pastorale ale ierarhilor Bucovinei*. Volumul V. Suceava: Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților.
- POPESCU, Teodor M. 2014. *Îndrumări pentru preoți*. Cluj-Napoca: Renașterea.
- PORTER, Stanley E. și PITTS, Andrew W. (eds). 2013. *Christian Origins and Hellenistic Judaism: Social and Literary Contexts for the New Testament*. Volumul 2. Leiden, Boston: Brill.
- POWELL, J., GAGARIN, M., KREMMYDAS, C., WISSE, J., FOTHERINGHAM, L. MACK, P., & HEATH, M. 2007. Logos: *Rational Argument in Classical Rhetoric*. Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement, iii-139.
- PREDA, lect. dr. pr. Constantin. 2005. *Propovăduirea Apostolică: Structuri retorice în Faptele Apostolilor*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

- PROKURAT, Michael, Golitzin, Alexander and Peterson, Michael D. 1996. *Historical Dictionary of the Orthodox Church*. Lanham, Md., & London: Scarecrow Press Inc.
- ROBBINS, Vernon Kay. 2003. *The Tapestry of Early Christian Discourse Rhetoric, Society and Ideology*. New York: Routledge.
- ROBBINS, Vernon Kay. 2009. *The Invention of Christian Discourse. Blandford Forum: Deo Publishing*.
- ROBBINS, Vernon Kay. 2017. *The Art of Visual Exegesis: Rhetoric, Texts, Images. Emory studies in early Christianity. Atlanta, GA: SBL Press*.
- SABO, Theodore. 2015. *Christians and Platonists: The Ethos of Late Antiquity*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- SĂLĂVĂSTRU, Constantin. 1996. *Raționalitate și discurs*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- SĂLĂVĂSTRU, Constantin. 2009. *Discursul puterii*. București: Tritonic.
- SĂLĂVĂSTRU, Constantin. 2010. *Mic tratat de oratorie*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- SĂLĂVĂSTRU, Constantin. 2021. *Avem întotdeauna dreptate?*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- SCHMEMANN, Alexander. 2003. *O istorie a Bisericii de Răsărit*. Traducere de Vasile Gavrilă. București: Sophia.
- SCHMEMANN, Alexander. 2014. *Liturghie și viață: desăvârșire creștină prin intermediul experienței liturgice*. Traducere de pr. Viorel Sava. București: Basilica.
- STĂNILOAE, Preot prof. dr. Dumitru. 1996. *Teologia Dogmatică Ortodoxă*. Volumul I. Ediția a doua. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- STĂNILOAE, Preotul profesor Dumitru. 2013. *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*. Opere complete 5. București: Editura Basilica a Patriarhiei Române.
- STEINHARDT, Nicolae. 2005. *Jurnalul fericirii. Opera integrală 1*. Rohia: Editura Mănăstirii Rohia.
- STEINHARDT, Nicolae. 2006. *Dăruind vei dobândi. Opera integrală 2*. Rohia: Editura Mănăstirii Rohia.
- STEPHANOS, Episcop de Nazians. 1998. *Slujiri sacerdotale și harisme în Biserica Ortodoxă*. Traducere de Felicia Dumas și Adrian Dinu. Iași: Editura Institutul European.

- STEWART-SYKES, Alistair. 2001. *From Prophecy to Preaching. A search for the origins of the Christian homily*. Leiden, Boston, Köln: Brill.
- ȘTEFĂNESCU, arhimandrit Melchisedec. 2011. *Teologie pastorală*. Iași: Doxologia.
- TELEANU, Bogdan-Aurel. 2007. *Metaforă și Misiune: valorificarea literaturii laice în predica românească*. Iași: Trinitas.
- TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. 2020. *Prin Întrupare și Înviere, cu Hristos spre Împărăția Cerurilor: scrisori pastorale de sărbătorile Nașterii și Învierii Domnului Hristos*. Iași: Doxologia.
- THOMPSON, Thomas L., Wajdenbaum, Phillippe. 2016. *The Bible and Hellenism: Greek Influence on Jewish and Early Christian Literature*. New York: Routledge.
- TOADER, Ioan. 2002. *Retorica amvonului*. Presa Universitară Clujeană: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- URSACHE, Petru. 2009. *Mic tratat de estetică teologică*. Cluj-Napoca: Eikon.
- VARGA, Cătălin. 2019. *Structuri retorice și omiletice reflectate în unele scrieri ale Noului Testament*. Cluj-Napoca: Editura Mega.
- VLĂSCLEANU, Lazăr, ZAMFIR, Cătălin (coordonatori). 1993. *Dicționar de sociologie*. București: Babel.
- WALTON, John H., SANDY, D. Brent. 2013. *The Lost World of Scripture. Ancient Literary Culture and Biblical Authority*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- WILKEN, Robert L. 1983. *John Chrysostom and the Jews: Rhetoric and Reality in the Late 4th Century*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- WISSE, Jakob. 1989. *Ethos and Pathos. From Aristotle to Cicero*. Amsterdam: Adolf M. Hakkert Publisher.
- WOODFIN, Warren T. 2012. *The Embodied Icon Liturgical Vestments and Sacramental Power in Byzantium*. USA, New York: Oxford University Press Inc.
- WHYTE, Sarah-Gador, MELLAS, Andrew. 2021. *Hymns, Homilies and Hermeneutics in Byzantium*. Byzantina Australiensia, Volumul 25. Leiden, Boston, Köln: BRILL.

E. Articole

- AMOSSY, Ruth. 2001. „Ethos at the Crossroads of Disciplines: Rhetoric, Pragmatics, Sociology”, în *Poetics Today* 22 (1): 1-23. Porter Institute for Poetics and Semiotics.

- BOBU, Ana G. 2013. „Genealogia Omiliei la Paști a Sfântului Ioan Gură de Aur în literatura română veche. Istorie, paternitate, autenticitate” în *Revista de istorie și teorie literară*. VII: 1-4. București: Editura Academiei.
- BRUNSCHWIG, Jacques. 1996. „Aristotle’s Rhetoric as a Counterpart to Dialectic”, în Amélie Oksenberg Rorty, *Essays on Aristotle’s Rhetoric*, CA: University of California Press.
- BUDZYNSKA, K., KOSZOWY, M. & PEREIRA-FARIÑA, M. 2021. „Associating Ethos with Objects: Reasoning from Character of Public Figures to Actions in the World”, în *Argumentation* 35, 519-549. <https://doi.org/10.1007/s10503-021-095524>.
- CIOBOTĂ, Pr. Marius Daniel. 2010. „Dimensiunea interpersonală a comunicării omiletice”, în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul IV, Nr. 4, octombrie-decembrie. București.
- CIOBOTĂ, Pr. Marius Daniel. 2014. „Pathos și personalitate în discursul omiletic în *Studii Teologice. Revista Facultăților de Teologie din Patriarhia Română*”. Seria a III-a, Anul X, Nr. 1, 235-256, ianuarie-martie. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- CLOȘCĂ, Tincuța. 2014. „Ornamentele retoricii clasice și cei trei mari Părinți capadocieni” în *Studii Teologice. Revista Facultăților de Teologie din Patriarhia Română*. Seria a III-a, Anul X, Nr. 1, 113-130, ianuarie-martie. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- CONSTANTELOS, Demetrios J. 1991. „John Crysostom’s Greek Classical Education and its Importance to Us Today”, în *Greek Orthodox Theological Review*, Volum 35, Nr. 2.
- DORNEANUL, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților Damaschin. 23 iulie 2017. „Cuvânt la primirea Sfintei Taine a hirotoniei întru arhieru”, 10-12, în *Candela. Revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților*. Anul XXV. Nr. 7-8, iulie-august 2017.
- DORNEANUL, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților Damaschin. 22 mai 2020. „Cerul vă este de acum, nădăjduim, noua casă, dar nu uitați, Înaltpreasfinția Voastră, nici Bucovina cea dragă”, 14-16, în *Candela. Revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților*. Anul XXX. Nr. 5-6, mai-iunie 2020.

- DUMAS, Felicia. 2021. „Prezența psalmilor în scrierile de teologie și spiritualitate creștin-ortodoxă”, în *Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină*. Nr. 9-12, septembrie-decembrie. Iași: Doxologia.
- DUMITRIU, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților Calinic. 26 iulie 2020. „Voi continua, cu aceeași râvnă, în egală măsură, întărirea bisericii de zid și a celei din sufletului fiecăruia” 1-5, în *Candela. Revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților*. Anul XXX. Nr. 7-8.
- DUȚU, pr. prof. dr. Constantin. 1991. „Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană”, în *Studii Teologice* 43.2: 102-162. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- GIOSANU, Arhiepiscopul Romanului și Bacăului Ioachim. 05 ianuarie 2015. „Astăzi mă simt smeritul urmaș al Apostolilor”, 5-9, în *Cronica Romanului și Bacăului. Buletin oficial al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului*. Anul I (XV). Nr. 1-2, ianuarie-februarie 2015.
- GORDON, Pr. Vasile. 2014. „Predica, predicatorul și ascultătorii. Studiu pastoral-liturgic” în *Studii Teologice. Revista Facultăților de Teologie din Patriarhia Română*. Seria a III-a, Anul X, Nr. 1, 83-111, ianuarie-martie. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- GRECU, Anamaria (Gheorghiu). 2014. „Co-funcționarea gestualitate-limbaj în discursul religios de ocazional actual, în vederea argumentării”, în *Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași (Serie Nouă)*, Secțiunea a III -a. Lingvistică.
- GRECU, Anamaria (Gheorghiu). 2016. „«Doxa» și «dialogism interdiscursiv» în discursul religios ocazional actual. Pareneza.” în *Meridian critic* 26(1): 137-151.
- HINZE, Bradford E. 1996. „Reclaiming rhetoric in the Christian tradition.” în *Theological studies. A journal of academic theology* , 57.3: 481-499. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications Inc.
- KEPREOTES, Dimitri. 2012. „What has Athens to do with Jerusalem? Greek Orthodoxy and the continuity of Hellenism” în *Modern Greek Studies (Australia and New Zealand)*. The University of Sydney.
- KILLIAN, Justin, TIMMERMAN, David M. 2005. „John Chrysostom” (349-407 CE), în *Classical Rhetorics and Rhetoricians: Critical Studies and Sources*. Editori Michelle Ballif, Michael G. Moran. Westport, Connecticut, USA: Greenwood Press.

- LITTLE, Joseph. 1999. „Confusion in the classroom: Does Logos mean logic?“, în *Journal of technical writing and communication*, 29.4: 349-353.
- LOHAN, Paula Iustina. 2017. „Ethos-Pathos-Logos in the religious discourse of Father Cleopa“, în *Journal of Romanian Literary studies*, Ediția a XII-a. Târgu-Mureș: Arhipelag XXI Press.
- MAKRIDES, Basileios. 2007. „O Mother of God, we See the Best of Rhetoricians Become as Mute as Fish in Your Regard: the Contingency of Rhetoric/Language and the Eastern Orthodox Apophaticism” în *Religion und Rhetorik*, 2007, 237-256. Stuttgart: Kohlhammer.
- MATEI, Ștefan-Sebastian. 2011. „Note și comentarii”, în Aristotel, *Retorica*. Traducere, introducere și index de Maria Cristina Andrieș, 369-424. București: Univers Enciclopedic Gold.
- MSHVENIERADZE, Tamar. Noiembrie 2013. „Logos Ethos and Pathos in Political Discourse” în *Theory and Practice in Language Studies*. Vol. III., Nr. 11, 1939-1945. Finlanda.
- NISTOR, Eugeniu. 2014. „Categoriile persuasive ale Retoricii lui Aristotel”, în *Studii de teoria categoriilor*. Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru”. București: Editura Academiei Române.
- OJOG, Tincuța. 2014. „Ornamentele retoricii clasice și cei trei mari Părinți capadocieni” în *Studii Teologice* 10 (1). București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.
- PAPAGEORGIU, Fr. Panayiotis. 1998. „The Paschal Catechetical Homily of St. John Chrysostom: A Rhetorical and Contextual Study”, în *The Greek Orthodox Theological 35 Review*. Volum 43, 93-100. Brookline, Mass: Holy Cross School of Theology, Hellenic College.
- PETTIS, J.B. 2011. „Ordination”, în *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, 425-427. Oxford: Wiley - Blackwell.
- PIAZZA, Francesca. 2017. „Rhetoric as Philosophy of Language. An Aristotelian Perspective” în *Res Rhetorica*. Editată de Bruno Capaci, Maria Załęska, Nr. 1, Polskie Towarzystwo Retoryczne. Polonia.
- PÎRVULOIU, Dionisie Constantin (Policarp). 2009. „Leccióni controversate în Sfânta Scriptură”, în vol. *Text și discurs religios*, lucrările Conferinței Naționale „Text și discurs religios”, Ediția I. 193-205. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

- POPOVICI, Pr. lect. dr. Dumitru-Dănuț. 2012. „Laicii credincioși și rolul lor în propovăduirea și învățarea dreptei credințe”, în *Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină*. Nr. 1-4, ianuarie-aprilie. Iași: Doxologia.
- POPOVICI, Pr. lect. dr. Dumitru-Dănuț. 2012. „Conținutul și locul predicii după doctrina canonică a Bisericii Ortodoxe” în *Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină*. Nr. 5-8, mai-august. Iași: Doxologia.
- RĂDĂȘANU, Petru. 1976. „Elocvența în retorică și omiletică”, în *Studii Teologice*. Seria a III-a, Anul XXVII, Nr. 7-10, 634-645. București: Revista institutelor teologice din Patriarhia Română.
- ROȘU, Vlăduț-Iulian. 2019. „Originea folosirii mitrei episcopale în cultul răsăritean ortodox”, în *Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină*. Nr. 9-12, septembrie-decembrie. Iași: Doxologia.
- RUSU, Tudorel-Constantin. 2017. „Ideea de «pathos» în discursul pastoral”, în volumul *Cercetare și Dialog teologic astăzi. Colecția Studia Theologica Doctoralia*. Ediția a IX-a, 597-606. Iași: Doxologia.
- RUSU, Tudorel-Constantin. 2018. „Persuasiune și interacțiune: Tripticul clasic ethos-pathos-logos în discursul contemporan”, în *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*. Ediția a VII-a, Volumul II, 98-105. Chișinău: Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Tipografia „Biotehdesign”.
- RUSU, Tudorel-Constantin. 2021. „Homilies in Times of Crisis, Past and Present”, în *ANADISS - Revistă de Analiza Discursului*, Nr. 31, 91-102. Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare”.
- RUSU, Tudorel-Constantin. 2022. „De este cineva... . O perspectivă retorică asupra celei mai cunoscute omilii pascale”, în *Teologie și Viață*, 98 (1-4 Suppl), 177-193. Iași: Doxologia.
- RUSU, Tudorel-Constantin. 2022. „How Do Consecrated Objects „Speak”? The Rhetorical Function of Liturgical Objects and Garments in The Eastern Orthodox Church”, în *Argumentum: Journal the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory & Rhetoric*. Volum 20, Nr. 1, 119-134. Iași: Editura Fundației Academice AXIS.
- SAVU, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei Teofan. 08 iunie 2008. „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, mă îndrept spre turma lui Hristos din acest pământ sfânt”, 13-16, în *Candela Moldovei*. Anul XVII. Nr. 5-6, mai-iunie 2008.

- SAVU, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei Teofan. 22 mai 2020. „Bărbat după inima Mea, care va face toate voile Mele” – zice Domnul (Fp. Ap. 13,22), 12-13, în *Candela. Revistă de teologie și cultură a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților*. Anul XXX. Nr. 5-6, mai-iunie 2020.
- SCHMIDT, Dennis J. 2016. „Hermeneutics and Ethical Life. On the Return to Factical Life” în *The Blackwell Companion to Hermeneutics*. Editată de Niall Keane și Chris Lawn. Wiley Blackwell.
- SMITH, Craig R. 2004. „Ethos Dwells Pervasively. A hermeneutic Reading of Aristotle on Credibility” în *The Ethos of Rhetoric, II Series*, editată de Michael J. Hyde. Columbia: University of South Carolina Press.
- TRIF, Episcopul Hușilor Ignatie. 22 octombrie 2017. „Cuvânt la întronizare - 22 octombrie 2017, Catedrala Episcopală din Huși”, 32-41, în *Cronica Episcopiei Hușilor (2017-2020)*. 2021. Supliment al Revistei Horeb. Huși: Editura Horeb.
- TRIF, Episcopul Hușilor Ignatie. 2018. „Confuzia lumii de astăzi: a căuta viața acolo unde este moarte”, 66-70, în *Cronica Episcopiei Hușilor (2017-2020)*. 2021. Supliment al Revistei Horeb. Huși: Editura Horeb.
- ZAFIU, Rodica. 2010. „Ethos, Pathos și Logos în textul predicii” în *Text și discurs religios. Lucrările Conferinței Naționale Text și discurs religios*. Ediția a II-a, 27-38. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- ŽMAVC, Janja. 2012. „The Ethos of Classical Rhetoric: From Epieikeia to Auctoritas”, în *Topical Themes in Argumentation Theory. Twenty Exploratory Studies*, editată de Frans H. van Eemeren și Bart Garssen, 181-191. Dordrecht Heidelberg London New York: Springer.
- ZUGRAVU, Nelu. 2015. „«Nu-ți voi da exemple creștine, ci exemple păgâne». Eroii și personaje istorice greco-romane în scrieri creștine” din *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Istorie* 61: 31-61, S.N.

F. Resurse web

- BĂNICĂ, Mirela. 2020. *Racla și lingurița. Credința la vreme de molimă*. <https://www.contributors.ro/racla-si-lingurita-credinta-la-vreme-de-molima>.
- BOTOȘĂNEANUL, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor Nichifor. 07 martie 2021. *Cuvântul Preasfințitului Nichifor Botoșăneanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei*

- Iașilor, la hirotonia sa întru arhiereu.* <https://doxologia.ro/cuvantul-preasfintitului-nichifor-botosaneanul-episcop-vicar-al-arhiepiscopiei-iasilor-la-hirotonia>.
- CARP, Preotul Dumitru. 27 septembrie 2015. *Predică la Duminica a 18-a după Rusalii (Pescuirea minunată).* <https://doxologia.ro/predici/prdumitru-carp-predica-la-duminica-18-dupa-rusalii-pescuirea-minunata-2015>.
- CARP, Preotul Dumitru. 10 septembrie 2017. *Sfânta Cruce este Altarul de jertfă al Mântuitorului Hristos.* <https://doxologia.ro/predici/audio-sfanta-cruce-este-altarul-de-jertfa-al-mantuitorului-hristos-pr-dumitru-carp>.
- JAMAR, Steven D. 2001-2022. *Aristotle Teaches Persuasion: The Psychic Connection.* *Scribes*, Vol. 8, 61. <https://ssrn.com/abstract=1148774>.
- MCCARTY, V.K., *John Chrysostom: Golden-Mouthed Preacher: A Seminar Talk about Meaning and Method.. edu: 2-13.* Academia.edu. https://www.academia.edu/3715613/John_Chrysostom_Golden_Mouthed_Preacher_A_Seminar_Talk_about_Meaning_and_Method_by_V.K._McCarty.
- MIHALACHE, Arhidiacon Sorin. 19 iulie 2015. *Predică la Duminica a 7-a după Rusalii (Vindecarea a doi orbi și a unui mut din Capernaum).* <https://doxologia.ro/audio-diac-sorin-mihalache-predica-la-duminica-7-dupa-rusalii-vindecarea-doi-orbi-unui-mut-din>.
- MIHALACHE, Arhidiacon Sorin. Adrian. 23 februarie 2017. *Predică în a doua zi de Paști.* <https://doxologia.ro/diac-sorin-mihalache-predica-doua-zi-de-pasti>.
- NOICA, Părintele ieromonah Rafail. 13 noiembrie 2016. *Purtați în rugăciune pe mai-marii voștri în Duh!* <https://doxologia.ro/predici/parintele-rafail-noica-purtati-rugaciune-pe-mai-marii-vostri-duh-video>.
- PRUTEANU, Ieromonah dr. Petru. 2010. *Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Reportul dintre ele.* Referat prezentat la dezbaterile teologice dintre ortodocși și bapțiști din 30 septembrie 2010. 1-14. Chișinău. <https://www.teologie.net/data/pdf/PP-referat-scriptura-traditia.pdf>.
- RĂDĂȘANU, Părintele arhimandrit și consilier educațional Hrisostom. 19 iunie 2016. *Așteptăm ca Biserica să ne facă spitale, dar nu vedem ce se întâmplă în altar, unde este spitalul care ne vindecă de moarte.* <https://www.doxologia.ro/video-asteptam-ca-biserica-sa-ne-faca-spitale-dar-nu-vedem-ce-se-intampla-altar-unde-este-spitalul>.
- RĂDĂȘANU, Părintele arhimandrit și consilier educațional Hrisostom. 30 septembrie 2018. *Fac politică, fac politica familiei și mă bucur de lucrul acesta!.*

- <https://doxologia.ro/familie/video-fac-politica-fac-politica-familiei-ma-bucur-de-lucrul-acesta-arhim-hrisostom-radasanu>.
- ROȘU, Preot Mihail. 14 iunie 2015. *Predică la Duminica a 2-a după Rusalii (a Sfinților români)*.
<https://doxologia.ro/audio-pr-mihail-rosu-predica-la-duminica-2-dupa-rusalii-sfintilor-romani-2015>.
- SAVU, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei Teofan. 11 martie 2020. *Să nu ne temem peste măsură, căci suntem oameni ai lui Dumnezeu*. <https://doxologia.ro/video-ips-teofan-sa-nu-ne-temem-pestem-masura-caci-suntem-oameni-ai-lui-dumnezeu>.
- SAVU, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei Teofan. 14 octombrie 2020. *Cuvântul Înaltpreasfințitului Părinte Teofan la Sărbătoarea Sfintei Cuvioase Parascheva – 2020*.
<https://doxologia.ro/cuvantul-inaltpreasfintitului-parinte-teofan-la-sarbatoarea-sfintei-cuvioase-parascheva-2020>
- SHAWCROSS, Chris. „Chrysostom’s Paschal Homily: A Rhetorical-Literary Analysis”, în *Clarion – Journal of Spirituality and Justice*.
http://www.clarion_journal.com/clarion_journal_of_spirit/2017/01/chrysostoms-paschal-homily-a-rhetorical-literary-analysis-by-chris-shawcross.html.
- ȘCHEUL, Părintele arhimandrit Dosoftei. 1 octombrie 2016. *Maica Domnului este mama noastră din Ceruri*. <https://doxologia.ro/predici/audio-maica-domnului-este-mama-noastra-din-ceruri-arhimandritul-dosoftei-scheul>.
- VICOVAN, Preotul profesor doctor Ion. 30 ianuarie 2019. *Sfinții Trei Ierarhi, ocrotitorii instituțiilor de învățământ teologic ortodox de pretutindeni*.
<https://doxologia.ro/video-sfintii-trei-ierarhi-ocrotitorii-institutiilor-de-invatamant-teologic-ortodox-de-pretutindeni>
- VICOVAN, Preotul profesor doctor Ion. 13 iunie 2019. *Sfânta Parascheva este o mare binecuvântare pentru țara Moldovei și pentru toți locuitorii ei*.
<https://doxologia.ro/predici/video-pr-prof-ion-vicovan-sfanta-parascheva-este-o-mare-binecuvantare-pentru-tara-moldovei>.
- ZAFIU, Rodica Zafiu. *Arhaism și inovație în limbajul religios*.
<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Zafiu/28.htm>.
- ZAFIU, Rodica. 2013. „Întronizare” în *Dilema Veche*. Nr. 475. 21-27 martie 2013.
<https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/tilc-show/intronizare-600441.html>.

Lista lucrărilor publicate/ prezentate în timpul studiilor doctorale

I. a) Articole *in extenso* publicate în reviste indexate BDI:

1. **Tudorel-Constantin Rusu**, *Homilies in Times of Crisis, Past and Present*, articol publicat *in extenso* în „ANADISS - Revistă de Analiza Discursului” (indexată ERIH PLUS, CEEOL, DOAJ și alte 18 de baze de date internaționale), Nr. 31, pp. 91 -102, ISSN-L (print): 1842 - 0400, eISSN (electronic): 2559 – 4656, 2021:
http://www.litere.usv.ro/anadiss/arhiva/anadiss31/11.%20Rusu_Tudorel.pdf
2. **Tudorel-Constantin Rusu**, *How Do Consecrated Objects “Speak”? The Rhetorical Function of Liturgical Objects and Garments in The Eastern Orthodox Church*, articol publicat *in extenso* în „Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric” (indexată EBSCO, DOAJ, Index Copernicus, Ulrichsweb-Periodicals Directory, Philosopher's Index), Vol. 20, issue 1, pp.119-134, 2022:
https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/Numarul%2020%20issue%201/05_T_Rusu_tehno.pdf
3. **Tudorel-Constantin Rusu**, „*De este cineva...*”. *O perspectivă retorică asupra celei mai cunoscute omilii pascale* (“*If any be...*”. *The Most Famous Paschal Homily. A Rhetorical Approach*), articol publicat *in extenso* în „Teologie și Viață. Revistă de gândire și spiritualitate creștină” - „Theology and Life. Journal of Christian Thought and Spirituality” (indexat ERIH PLUS, CEEOL, Index Copernicus, WorldCat), Serie nouă - Anul XXXII (XCVIII), Nr. 1-4, pp. 177 - 193, ISSN 2285-5564, ISSN-L 1221-5988, ianuarie-aprilie 2022:
<https://teologiesiviata.ro/de-este-cineva-o-perspectiva-retorica-asupra-celei-mai-cunoscute-omilii-pascale>
4. **Tudorel-Constantin Rusu**, *Behind the official website of the Metropolis of Moldavia and Bukovina - philosophy and the sources of inspiration*, articol publicat *in extenso* în „Technium Social Sciences Journal” (indexat ERIH PLUS, EBSCO, INDEX COPERNICUS, SSRN, REPEC, HEIN ONLINE și alte 13 baze de date internaționale) Vol. 31, pp. 289 - 295, ISSN: 2668-7798, 2022:
<https://doi.org/10.47577/tssj.v31i1.6508>

5. **Tudorel-Constantin Rusu**, *An overview of some of the first websites with religious content in Romania*, articol publicat in extenso în „International Journal of Social and Educational Innovation (IJSEIro)” (indexat ERIH PLUS, DOAJ, EBSCO, CEEOL și alte 5 baze de date internaționale) Vol. 9, issue 18, pp. 42 – 56 ISSN/ ISSN - L (print): 2392 - 6252, ISSN (online): 2393 - 0373, 2022: <https://journals.aseiacademic.org/index.php/ijsei/article/view/247/215>

b) Recenzii publicate în reviste indexate BDI:

1. **Tudorel-Constantin Rusu**, *What Does Paul the Apostle have to do with Aristotle, Cicero and Quintilian? About the encouragement of the Thessalonians*, în „Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric”, Vol. 19, issue 1, pp. 121-126, 2021: https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/Numarul%2019%20issue%201/07_Book%20Review%20-%20tehno.pdf
2. **Tudorel-Constantin Rusu**, *If Sermons Are Intentional Speeches, Are They Rhetorical?*, în „Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric”, vol. 19, issue 2, pp. 240 -243, 2021: https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/Numarul%2019%20issue%202/10_Book%20Review%20-%20tehno.pdf
3. **Tudorel-Constantin Rusu**, *Do newspapers have a future?*, în „Argumentum. Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric”, vol. 21, issue 1, pp. 123-126, 2023: https://www.fssp.uaic.ro/argumentum/Numarul%2021%20issue%201/06_Book%20Review%20-%20tehno.pdf

II. Articole științifice publicate in extenso în volumele conferințelor internaționale și naționale:

1. **Tudorel-Constantin Rusu**, *Discursul online al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Portalul Doxologia*, pp. 487-500, în volumul „Tradiții ale presei religioase din România”, coord.: Țăgșorean Carmen, Rad Ilie, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2017, ISBN 978-606-37-0195-5.

2. **Tudorel-Constantin Rusu**, *Ideea de pathos în discursul pastoral*, în volumul „Cercetare și dialog teologic astăzi”, Colecția *Studia Theologica Doctoralia*, Ediția a IX-a, Editura Doxologia, Iași, 2018, ISBN 978-606-666-691-6.
3. **Tudorel-Constantin Rusu**, *Persuasiune și interacțiune: Tripticul clasic ethos-pathos-logos în discursul contemporan*, în volumul „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători: Materialele Conferinței științifice a doctoranzilor (cu participare internațională)”, Ediția a VII-a/Volumul II, Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”, Tipografia „Biotehdesign”, Chișinău, Republica Moldova, 2018, ISBN 978-9975-108-46-1: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/63996

III. Lucrări prezentate la manifestări științifice internaționale:

1. *Ideea de pathos în discursul pastoral*, Simpozionul Internațional „Studia Theologica Doctoralia”, Ediția a IX-a, cu tema „Expresii ale cercetării teologice în Școlile Doctorale, astăzi”, organizat de Școala Doctorală a Facultății de Teologie Ortodoxă „Dimitru Stăniloae”, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, în colaborare cu Facultatea de Teologie Catolică a Universității „Karl Franzens” din Graz (Austria), și cu Institutul Teologic „Sfântul Ioan Damaschin” al Universității din Balamand (Liban), în perioada 8-9 iunie 2017, la Mănăstirea Putna.
2. *Persuasiune și interacțiune: tripticul clasic ethos-pathos-logos în discursul contemporan*, Conferința științifică a doctoranzilor cu participare internațională „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători”, Ediția VII, Chișinău, Republica Moldova, 15 iunie 2018.
3. *The exordiums in the Orthodox Christian homilies: interpretations from the Classical Rhetoric perspective*, 1st International Conference „Communication in Action: From Theory to Practice and Back”, 8 -10 noiembrie 2018, Iași, România.
4. *De la „vestea cea bună” la „breaking (bad) news”. Comunicarea religioasă între practica relațiilor publice și jurnalism*, Conferința Regională „30 de ani de învățământ jurnalistic și de comunicare în fostele țări comuniste din estul Europei”, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării a Universității din București, 20 - 21 mai 2021.

IV. Lucrări prezentate la manifestări științifice naționale:

1. *Discursul online al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Portalul Doxologia*, al X-lea Congres Național de Istorie a Presei, cu tema „Tradiții ale presei religioase din România”, organizat la Cluj-Napoca de Universitatea „Babeș-Bolyai”, în colaborare cu Asociația Română de Istorie a Presei (ARIP), Mitropolia Clujului, Maramureșului și Sălajului și Eparhia Greco-Catolică de Cluj-Gherla, în perioada 31 martie - 1 aprilie 2017.
2. *Resurse ale oratoriei clasice în discursul pastoral*, Sesiunea de comunicări „Discursivitatea: modele, tehnici, bune practici și patologii”, organizată la Iași de Departamentul de Științe ale Comunicării și Relații Publice din cadrul Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în zilele de 27 și 28 octombrie 2017.
3. *Cum emoționează clericii? Interpretări din perspectiva oratoriei clasice*, Conferința națională a doctoranzilor, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, 19 - 21 septembrie 2018.
4. *Generația Z și sursele mediatice „pozitive”: „Nu citesc știri pentru că mă deprimă”*, în cadrul sesiunii de comunicări științifice „Teme de cercetare actuale în științele comunicării”, organizată de Departamentul de Comunicare și Relații Publice din cadrul Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice a Universității „Alexandru Ioan Cuza” - Iași, 28 septembrie 2022.

V. Mobilitate Erasmus +

05 Februarie 2018 - 31 Mai 2018 – Stagiul de cercetare doctorală în Științele Comunicării / Curs de Limba Italiană

Università degli Studi di Salerno, Italia – profesor coordonator Paola Attolino/
Dipartimento di Scienze Politiche, Sociali e della Comunicazione.